

*Acta synodi particularis van Suijdthollandt,
gehouden tot Delft den 24¹⁾ Augusti anno 1587.*

1.

Nae aenropinge des naems Gods zijn verkoren tot presidem HENRICUS CORPUTIUS, tot assessorem PETRUS EEVERARDT ende tot scribam CASPAR SWERINCHUSIUS etc.

2.

Zijn gecompareert, wettelicken met behoorlicke credentie gesonden tot dese vergaderinge, wt den classe van Dort: HENRICUS CORPUTIUS, diener tot Dordrecht, JOANNES VAN CAMPEN, diener tot Beijerlandt, WIJNANDUS JOANNIS, diener tot Bleskensgrave, ende JAN VAN DER MARCT, ouderlinck tot Dordrecht; wt den classe van Gorchum: JOANNES LEO, diener tot Bommel, ende GUALTHERUS DE ROIJE, diener tot Worcum; wt den classe van der Goude: TIJLMANNUS CUPUS, diener tot Nieuport; wt den classe van Rotterdam: CASPAR SWERINCHUSIUS, diener tot Rotterdam, PETRUS CARPEN-

1) »24" H heeft »25."

TARIUS, diener tot Schiedam, PETRUS CORNELII, diener tot Delfshaven, ende MATTHIAS CLAESZ, ouderlinck tot Rotterdam; wt den classe van den Haghe: PETRUS EEVERARDT, diener in sGravenhaghe, ALBERTUS VAN SCHOONHOVEN, diener tot Wateringen, ende JACOB BERNDTSZ, ouderlinck ¹⁾); wt den classe van den Brijl: NICOLAUS VAN DAM, diener ten Brijlle, HENRICUS COESVELDIUS, diener tot Herenvliet ²⁾), ende JOANNES TAIJUS, diener in Suijdtlant; wt den classe van Delft: REIJNERUS DONTLOCK, diener tot Delft, GODEFRIDUS BAXIUS, diener tot Ouwerschie, ABRAHAM JANSZ, diener in der Lijre, ende WILLEM JACOBS, ouderlinck tot Delft; ende wt den classe van Leijden ende Rhyndlandt: MATHEUS PLATEVOET, diener tot Leijden, WILHELMUS COMMANTIUS, diener tot Nortwick, FRANCISCUS PITEUS, diener tot Alphen, ende PETRUS WASSIUS, diener tot Woubrugge.

3.

Die credentziebrieven zijn ghelesen ende bevonden generael tot goeden genoegen der vergaderinge, alleenlick dat sommige classen alleen twee dienaren, sommige eenen, sommige drie dienaren ende eenen ouderlinck gesonden hadden, by gebreke dat de classen niet wel de ouderlingen konden hebben om te senden.

4.

[EVERARDUS BOMMELIUS ³⁾]. — EVERHARDUS BOMELIUS, diener etc. ter Goude, gedeputeert zynde om te komen tot den synode, ende is niet gecompareert, dordien dat den kerckenraedt van der Goude om der opsprake wille der quaetsprekers hem excuseerde, ende is verclaert worden bij den gedeputeerden des classis van der Goude, hoe dat HENRICUS CAESARIUS als preses classis op dien tyt met sijnen collega nlet alleen schriftlick maer oock mondelick hem vermaent hadden, alsoo dat oock HERMANNUS HERBERSZ selfs, zyn medediener ter Goude, geaffirmeert hadde te behooren, dat hij tot den synode reijsen soude, maer en is evenwel niet gecompareert. Waarvan dese vergaderinge verclaert heeft, nadien EVERARDUS hem mennichmal van weijnich ordre te zijn in den kercken beclaegt heeft, dat oock in den nationalen synode, de magistraet van der Goude present zijnde, selfs met HERMANNUS HERBERSZ in zyn sake onderschreven hadde, dat oock HERMANNUS selfs tot alle kerkelike versamelingen, beroepen zijnde, komen soude, item dat EVERARDUS bij stemmen des classis den last over hem ghenomen hadde ende gheen wettelicke oorzake noch van hem noch van den kerckenrade aldaer ver-

¹⁾ »ouderlinck" I heeft »ouderl. tot Voorburg" ²⁾ »Herenvliet" H, I en M hebben »Heenvliet." ³⁾ De marginalia zijn overgenomen uit H. Ook in I, L en N komen zij nagenoeg gelijkkluidend voor.

claert en is, dat daerom EVERARDUS sal ende behoort hiervan ¹⁾ gecensu-
reert te werden. Ende want bovendien noch bevonden wert, dat hy zek-
keren brief sonder weten ²⁾ zyns classis of der gedeputeerde desselven
aen den classe van Leyden geschreven hadde om drie ³⁾ dienaren ende
kercken wt den classe van Leyden te trecken ondert classe van der
Goude, ende dat hetselfde eertyts, alsoo men verston, in de sake Co-
MICANI bij hem meer ghedaen te zyn, acht de synode wel wichtige oor-
zaken te hebben hem swaerlick te censureren ende, tensij hij suffisante
redenen van excuse hebbe, met hem te handelen anderen ten exempel.
Ende heeft de synode last gegheven den gedeputeerden in de sake tot
Moordrecht, hiernaevolgende, voor den classe van der Goude tot Schoon-
hoven te handelen, ende indien sij met hen niet en konnen afhandelen,
de sake refereren tot den classe synodael.

5.

[*Ghetal der persoonen, die tot den synode ghesonden worden.*] — Daer
is by de vergaderinge voorgevallen vant getal van 4 persoonen tot den
synoden te senden, waervan by eenigen classen wert swaricheyt ge-
maeckt, als de macht niet hebbende om soveel persoonen tot haeren koste
te senden, voort dattet niet en behoorde, dat sij die minder van ge-
talle van persoonen zijn, van de andere classen overstemt te worden,
maer gelijke stemme te hebben. Ende is beslooten, dat dewijle het
alsoo in den nationalen synode geresolveert is, dattet bij de 4 perso-
nen sal blijven ende dat alleene, die present zijn, elck stemmen hebben
sullen. Ende want de swaricheyt meest is om der onkosten wille, is
geraemt ende om middelen te hebben tot verval van de onkosten om 4
personen gelijk andere classen ⁴⁾ te senden, dat men sal aenhouden aen
de H.H. Staten om jaerlicx daertoe te ordoneeren, ende indien sulx
niet en kan vercreghen worden, dat den Staten believe den kerckmees-
ters sulx te belasten. Daertoe oock raedtsam, dat men de overheden
particulier mede vermane ende bidde, ende indien dit nijet en kan ver-
creghen worden ⁵⁾, dat de ouderlingen ende diakenen den onkost ter
noodt mede helpen draghen, of indien dit oock niet practicabel en is,
dat alsdan de classe, daer de synode gehouden wert, den onkost dra-
ghe, ende dat sulx bij gheboerten omgae, ende sal de classe synodael ⁶⁾
in den name van de andere classen ⁷⁾ lotten, wat classe het eerste den
onkost sal draghen.

¹⁾ »hiervan» ontbr. in L. M heeft »hierna». ²⁾ »sonder weten» ontbr. in L.
³⁾ »drie» I heeft »den» M »de». ⁴⁾ »gelijk andere classen» ontbr. in I. ⁵⁾ »dat
den Staten — worden» ontbr. in M. ⁶⁾ »synodael» H heeft »die de wtschrijvinghe
des synodi wederom doen». ⁷⁾ »classen» ontbr. in H.

6.

[*Tot Bommel eenen dienaar.*] — Alsoo is oock verstaen ¹⁾ dat tot Bommel niet dan eenen diener en was, omdatter gheen middel en was tot onderhoudt, ende is raedtsam bevonden, dat JOANNES LEO bedencken sal zekere middelen ende handelen met andere dienaren om hierinne versien te worden. Tselfde sal oock ghedaen worden in der kercke tot Gorchum, opdat die met twee dienaren versien worden.

7.

[ROBBERTUS DE RIDDERE.] — ROBBERTUS DE RIDDERE is verschenen voor den synode, verclarende hoe dat hy eenen tytlanck cranck zijnde den dienst hadde moeten laten aenstaen ²⁾, maer nu gebetert ende dat het met hem soberlicken gestelt was, biddende, indien eenige plaetse soude mogen voorvallen, zijns te willen gedencken. tWelck de synode ³⁾ be- looft heeft, hem gheerne willende recommanderen, waertoe die gedeputeerde des classis van Rhyndlandt hebben eenen voorslach gedaen van de kercke tot Calslaken.

8.

[COPICANI *huysvrouwe.*] — LAURENTII COPICANI husvrouw is bij de vergaderinge geccompareert ende heeft te kennen gegeven haeren nootd. Ende nadien dat sy by den Staten verereghen ⁴⁾ hadde ter somma van 100 gulden, daervan sij alleen bij ordinancie van de Staten 25 gulden soude behouden tot reijsgelt, achten de broederen, dat sij haer daermede behoort gecontenteert te houden, maer dat men haer gheven sal recom- mandatie aen de kercken, daer sij passeert, om dieselven aen te spreken ende haer te helpen nae vermoegen. Voort dat men sal schrijven aen den wethouderen tot Schoonhoven om haere sake te helpen ridderen soveel mogelijk, twelck ghedaen is.

9.

[ALBERTUS JANSZ.] — Belangende de sake ALBERTI JANSZ, alsoo hij hem verlopen heeft in den classe van den Brijl, van dewelcke hij gesuspen- deert ende gedestitueert is, ende volgens van zijn verloop tot Ouder- kerck in de classe van der Goude, nadien hij niet en begheert te komen tot dese vergaderinge nae inhoudt zyns briefs aen de dienaren ten Brijlle, ende dat hy tot Rotterdam is woonende, alwaer men verstaet oock bij

1) »verstaen” H heeft »gheclaecht van”. 2) »laten aenstaen” H heeft »verlaten voor eenen tydt.” 3) »synode” H heeft »broederen deses synodi.” 4) »verereghen” H heeft »wt gracie verereghen”.

hem zekere ongegronde propoosten der leere somwijlen wtgestroijt te worden, belast de vergaderinge deses synodi de kercke ende classe van Rotterdam wt den name der classen Goude ende Brijl hem te vermanen ¹⁾ ende by faute van beterschap sullen die van den Brijl teghen hem kercklick procederen.

10.

[*Instructien.*] — Is questie gemoveert van de instructien, die men tot den synode sal brengen, ende heeft de synode goetgevonden, dat men voortaan sal oversenden de gravamina, gelijk men tot noch toe gedaen heeft. Maer soveel de instructien aengaet, sullen de classen elck int syne van haeren gravaminibus delibereren ende het advijs tot een instructie medegheven haren gedeputeerden om alsoo te bequamer van de voorvallende saken in den synode te mogen handelen. Om twelek te doen elcker classe hiermede sal vermaent worden.

11.

[*Exegemata.*] — Is oock vermaent de Exegematibus super Catechismum per D. BASTINGIUM, hoe dat deselve niet alleen Latine maer oock in Vlaensch onder den drucker was, ende is gevraegt, of men deselve oock int Vlaems te drucken sal voortvaren. Is goetgevonden, dat sulcken werck vervordert werde, mits dat tselvede werck met het Latijnsche soveel de substantie aengaet accordeere ende overeencome etc.

12.

[*BLOMSTEEN.*] — JACOBUM BLOMSTEEN ²⁾ aengaende, denwelcken opt huys te Hedel onder den soldaten predickt, heeft CASPAR SWERINCHUSIUS verclaert, hoe dat hy aen denselven geschreven hadde ³⁾. Ende zijn van hem brieven aen de synode gekommen ende is goetgevonden, dat de classe synodael de acten des provincialen synode tot Haerlem anno 82 sal opsoecken ende met hem finalicken handelen ³⁾.

13.

[*Translatie des bybels.*] — Van de translatie des bijbels, alsoo men

¹⁾ »vermanen” H heeft »vermanen ende op hem opsicht te nemen” ²⁾ »Bloomsteen”. In andere codd. heet hij »Blomsteen”, »Bloemstein”, »Blommestein” enz. ³⁾ »hadde — handelen” H heeft »ende hem vermaendt hadde, maer gheen antwoorde noch ontfanghen. Ende is goetgevonden, dat de classe. dewelcke last sal hebben den particularen synode wederomme uyt te schryven, die acten des synodi van Haerlem a^o 82 op te soecken, ende met hem finalycken te handelen. Ende hoewel daernaer schryvens ghecommen was, is nochtans de vergaderinghe by hare resolutie ghebleven.”

verstaet, dat de heere VAN S. ALDEGONDE twerck afslaet ¹⁾ ende hem excuseert, verclarende int selfde noch niet gedaen te zijn, ende dattet nochtans zeer noodich is een goede translatie te hebben, ende dat in synodo tot Middelborch 4 kercken gedeputeert waren, als Antwerpen, Gendt, Middelborch ende Wtrecht, dewelcke alleen twee noch in esse sijn, achtet de vergaderinge goet te zyn hiertoe zekere dienaren by advijs van de andere synoden ²⁾ van de andere provincien te ordoneeren D. D. KIMEDONTIUM van wegen der kercken tot Gendt, D. D. BASTINGIUM van wegen der kercken tot Antwerpen, achtervolgende de acte des synodi van Middelborch, ende voort D. ARNOLDUM CORNELII ende WERNERUM HELMICHI, dienaren tot Delft ende Wtrecht ³⁾, ende by faute van eenen van hen, dat sij noch om eenen vierden bequamen persoon bedenken. Achtende voort raedtsam te zyn middelertijt aen te houden aen den heeren Staten om der voorsch. dienaren plaetsen solange deur andere te suppleren ende hen evenwel haer ordinaris stipendium laten volgen. Ende aengaende het honorarium soude konnen van den druckers gevonden worden. Des sal D. ARNOLDUS CORNELII maken een ontwerp van een missyve aen den synoden van de andere provincien ⁴⁾ te senden ende haer hiervan te veradverteren, dewelcke missijve is voorgelosen ende goetgevonden. Ende sal oock de classe synodael mogen schrijven aen de kercken in Engelandt, Wesel, Embden ende Francendal.

14.

[*De vera libertate religionis.*] — Belangende het boexken de vera libertate religionis contra licentiam sal schrijven D. CORPUTIUS aen MARTINUM LYDIUM om dit eenmael te effectueren.

15.

[*Attestation der passanten.*] — Is verhandelt van den misbruick der attestatien der arme passanten ende goetgevonden voortaan gheen attestatien te gheven dan met wieten des kerckenraedts, ondersegelt ende ondertekent of van twee dienaren of van eenen diener ende een ouderlinek, op ⁵⁾ den rugge getekent wat men den armen passant gegheven heeft tot reijsgelt. Voort en sal men voortaan gheene attestatien aennemen, die boven de drie maenden oudt zyn, ten ware genoegsame reden ter contrarie gegheven werde den kerckenraedt, tot denwelcken de attestatien van ouderen date ⁶⁾ sullen gebrocht werden. Dat oock de attestatie

¹⁾ »afslaet” I en L hebben »aflaet.” ²⁾ »andere synoden” H heeft »kercken.”
³⁾ »dienaren — Wtrecht” ontbr. in H. ⁴⁾ »van de andere provincien” ontbr. in H. ⁵⁾ »op” H heeft »onderteeckent, op.” ⁶⁾ »van ouderen date” ontbr. in L.

hebbe haere behoorlicke forme, als dat alsulke persoonen zijn oprecht van geloove ende wandel, sonder schandale, ende dat den kerckenraedt oordele, of sulke persoonen hebben wettelicke oorzake van reijzen ofte niet.

16.

[*Onderschryvinge der 37 art.*] — Is gevraegt na de onderschryvinge der 37 artickelen ende hebben die gedeputeerde der classen verclaert, dat sij hierinne haer beste ghedaen hadden ende doen. Ende is bevonden in den classe van Leyden noch eenige niet onderschreven te hebben, maar verclaerden de gedeputeerde derselve classe, dat by hen hierin gheen swaricheyt en sal gevonden worden.

17.

[*Oude persoonen te doopen.*] — Is voorgesteld van den persoonen, die tot haeren jaren gekomen zyn ende 18 of 20 ¹⁾ jaren oudt zyn ende eerst gedoopt worden, of dieselve oock behooren tot den aventmale te komen. Heeft de vergaderinge geacht te behooren, dat sulke ²⁾ gedoopt worden met voorgaende belijdenisse des gheloofs, ende die alsoo tot haeren jaren, als voorseydt is, gekomen ende gedoopt zyn, sullen vermaent worden hen oock met den tijt bequamelick ende ordentelick tot den aventmale te begheven. Maer of sy terstont daerin gehouden zyn, is gerefereert ad synodum nationalem.

18.

[*BAYMA.*] — *BAYMA* ³⁾, den rector der schoole in den Haghe, heeft hem beswaert dic 37 artickelen t'onderschryven Oock heeft men verstaen, dat zyn husvrouwe verscheijden van hem sij woonende, waervan die gedeputeerde des classis van den Haghe verclaert hebben, dat sij met hem hiervan hebben gehandelt, ende hij zijn beraedt ghenomen hadde. Voort dat dese ende de sake tuschen hem ende zijn husvrouwe was voor den president van den Hove van Hollandt gekomen, ende men goede hope hadde van dese abusen by hem gebetert te worden. Ende is belast ende hebben aengenomen de dicnaren van den Haghe dese sake ⁴⁾ anderen schoolmeesteren ten goeden exempel te vervorderen.

19. ⁵⁾

[*De saecke tot Moordrecht.*] — Is gecompareert bij de vergaderinge

1) »18 of 20" H heeft „18, 20 ofte meer." 2) »sulke" H heeft »alsulke, begherende ghedoopt te worden." 3) »Bayma" Andere codd. hebben „Beyma" of »Beima." 4) »dese sake" ontbr. in II. 5) De art. 19—28 ontbr. in I, waar in de plaats daarvan een 13regelig resumé van het daarin verhandelde voorkomt onder het opschrift »Volgt van Joh. Iserman"

des synodi JOANNES ISERMAN, diener tot Moordrecht, ende CORNELIS DIRCZ, ouderlinck, geassocieert met PHILIPPO MINEL, diener tot Cralingen, ende hebben overgegeven zeker iterative beroopinge, van den ouderlingen ende diaconen ende andere lidmaten der ghemeynthe aldaer, in de 28 ¹⁾ personen, onderteekent. Ende heeft de vergaderinge ISERMAN afgevraegt, waertoe dat alsulcken beroopinge soude dienen. Daerop hij verclaert heeft, hoe datter verschil verresen was in der kercke tot Moordrecht, dordien dat eenen CORNELIS CLAESZ gestelt was sorge te dragen over den armen, ende den schout tot Moordrecht beloofd hadde zekere ponden grooten wt te reijcken ²⁾ onder den armen te distribuieren, ende alsoo eijndelick den voorsz. CORNELIS CLAESZ was lange naegeloopen zyn rekeninge te doen ende middelertijt den minister ende kerckenraedt versochten aen den schout ende wethouders om goede ordre op den armen te stellen, sulx qualick ghenomen sij worden. Voort dat hij een huijsgen hadde getimmert op zijnen kost bij die kercke om in te wonen, waervan die wethouders verstonden, dat hij beloofd hadde, daeruijt vertreckende, dat te laten staen sonder gheniet daarvan te hebben. Ende nadien hij een ander huijs getimmert hadde ende ghesien, dat sij hem van zynen onkost, aent eerste huijsgen geleijt, niet te goede gekomen en zijn, hebbe hy de solderinge daeruijt gebroken ende het andere daermede getimmert. Desgelijcken dat hij vijf drooge deelen hadde bij advijs des kerckmeesters tot zynen gebruike wt de kercke gehaelt, belovende vijf andere daer voor te beschicken, ende eijndelicken dat hij den name des classis soude gebruickt hebben t'onrechte in een zeker arrest, twelck aen eenen om zekere ponden grooten vlaems gedaen was, waervan ende alle welcke dingen hij geprotesteert hadde in den classe als niet beter wetende. Staende alsoo desen twist hebbe de classe goetgevonden, dat hij noch 2 of 3 maenden tot Moordrecht soude blijven ende daerna, ten was de sake gedecideert worde, getransfereert te worden, te meer omdat hij bij provisie daer gestelt was. Ende alsoo zekere gedeputeerde van den classe tot Moordrecht gekomen waren de sake wt de weghe te leggen ende den schout ende de wethouders even pertinaces bleven, hebben deselve goetgevonden, dat hij terstondt vandaer soude vertrecken, waerteghen hij protesteerde. Maer door den kerckenraedt gheinduceert om des besten wille sij hij tevreden ghewest stille te staen van predicken, waervan nu zyn parthije tot droeffnisse der ghemeynthe haeren roem sij dragende. Ende die ghemeijnte hem wederom versoeckende ende beroopende tot haeren diener, sij hem sulx bij den classe afgeslagen, bidde daeromme, dat de synode hierinne versien wille, opdat hij moge blijven na de begheerte der ghemeynthe, solange alst goet sal gevonden worden.

1) »28" L heeft »25." 2) »wt te reijcken" H heeft »hem uyt te reycken."

20.

TILMANNUS CUPUS, gedeputeerde des classis van der Goude, heeft geprotesteert ende hem verclaert, dat hij beswaert was in dese sake te spreken, begherende niet te doen sonder zijn medegedeputeerde ende dat de synode haer autoriteit wilde interponeren. Waerop de synode gedelibereert ende gheordineert heeft CUPUS voorsz., dat hij sal gehouden zyn te andtworden, soveel als hij mach van der sake informatie hebben.

21.

Ende heeft TILMANNUS CUPUS verclaert ende wt den classisboecke gemonstreert, hoe dat JOANNES ISERMAN, eerstmal ¹⁾ dor eenen ESSENDIENSEM in zijn plaetse geconstitueert, in haeren classe gekomen was. Ende dewyle den voorsz. ESSENDIENSIS zijn afgescheydt noch niet en hadde, hebbe ISERMAN gehandelt met die van Moort, die hem wilden houden, ende sij niet sonder swaricheyt in den classe gekomen. Doch daernae hebbe de classe goetgevonden, dat hij bij provisie van classe tot classe dienen soude, of misschien yet op zijnen persoon te seggen soude voorvallen, mits dat wanneer eenen anderen bequamen diener soude gevonden worden, dat hij soude wijcken. Vorder alsoo de dienaren visitatie gedaen hebben tot Mordrecht, hebben sij aldaer bevonden swaricheyt te zyn, als dat ISERMAN eenige woorden gesproken hadde, die hij in volle vierschare wederropen hadde, waervan evenwel die kercke tot Mordrecht anders gettesteert heeft, mede getuigende van de sake vant stuck der armen, daervan boven verhaelt is ²⁾, anders te zyn dan men hem wil opleggen.

22.

Zijn hiernae de wethouders van Moordrecht verschenen voor den classe met besegelde schriften tegen ISERMAN, verclarende dat sij die voor schepenen van Schielandt wilden verandtworden, twelek schrijven TILMANNUS CUPUS hem beclaegt, dat hy tselfde ISERMAN hebbe laten wtschrijven ende dat hij tselfde zeder dien tijt niet meer gesien en hebbe, niet wetende wat hij daerinne sal suspiceren. Waerop gevolgt is, dat de classe, horende die elachten tegen ISERMAN voorsz., goetgevonden heeft hem te suspenderen tot transportatie, doch alsoo dat se gedeputeert heeft eenige wt den haeren, die besoecken souden eerst tuschen parthijen de sake te assopieren. Maer nadien de schout ende magistraet tot Mordrecht niet en wilden haer daertoe verstaen, hebben die gedeputeerde gheordineert, ten eersten dat ISERMAN noch 2 of 3 maenden aldaer soude blijven, waerinne de ghemeynthe geconsenteert heeft, waerinne CUPUS seijde die gede-

¹⁾ »eerstmal" ontbr. in L. ²⁾ »is" II heeft »is ende waerin Iserman beschuldicht was."

puteerde niet afgetreden te zijn van de sententie des classis dan bij consent der wethouders ende ghemeynte. Ende howel wederom op ISEMAN beclach de sake versocht wert om vergeleken te worden, dewyle de wethouders persisteerden, sij de sake alsoo blijven staen, totdat nu de ghemeynte ISEMAN tot eenen diener wederom was beropende.

23.

CUPUS, gevraegt zynde van de beschuldigen der wethouders teghen ISEMAN, heeft geremonstreert die te zijn dese: alsdat hij van lichtveerdicheyt beschuldicht was teghen eenen PETER CORNELISZ; volgens dat hij soude beschuldigt hebben den schout, alsof die een concept hadde gemaect hem van den predickstoel te steenigen, twelck ISEMAN niet en konde bewijzen; ten derden van zijn sotticheijt, te weten in zijn siecte ¹⁾; ende volgens het different, voorgevallen van de timmeragie van den huijse; waerom de wethouders begheerden ISEMAN afgestelt te worden ende eenen anderen diener te hebben, haer gedragende aen de sententie des classis.

24.

Eijndelick heeft de classe goetgevonden ISEMAN te transporteren, daermede hij tevreden sij ghewest, bekennde zyn schult van zyn swackheijt ende rassicheijt van spreken ende andere querelen, doch dat hij opt begheren des kerckenraedts noch eenmael of twee predicken soude, ende nae een ander dienst hem versien. Maer alsoo de wethouders sulx niet en wilden, sij eendrachtelick met ISEMAN consent goetgevonden, dat hij hem soude stille houden van predicken om attestatie te mogen hebben, waerop hij oock aen den classe begheerde gerecommandeert te zijn. Maer als de classe sulx beloofde niet voorder dan als eenen broeder, en was hij daermede niet tevreden ende heeft versocht continuatie van 2 of 3 maenden ende restitueert te worden in zyn plaetse, tweek hem by den classe wert afgeslagen, waeromme hij ten laetsten versocht heeft om attestatie, die hem geweygert is, totdat hij eerst attestatie brochte van zijn ghemeynte.

25.

Dese sake aldus staende ende de ghemeynte siende, dat men haer eenen anderen diener wilde toevoegen, daermede zij niet tevreden en was, hebben den kerckenraedt opt nieuwe beropinge gedaen op ISEMAN, welcke beropinge hen om des accorts wille, gemaect tot Moordrecht by die gedeputeerde des classis bij advijs der wethouders, dat ISEMAN vandaer soude vertrecken ende volgen, dat de kerecke haer attestatie, die

¹⁾ »te weten — siecte” ontbr. in H.

se Iserman gegeven hadde, niet en wilde staende houden te bevoorden ¹⁾ om zyn lichtveerdicheyt ende wandels wille, is afgeslagen.

26.

Die ouderlinck van Moordt, gevraegt zijnde vant voorseijde accort, heeft tselfde genegeert ende belangende tgetuichnisse Isermans seydt hy, dat sij verstaen ondert woordt in gerechticheyt, in de attestatie verhaelt, begrepen te zyn het leven, twelck in de laetste attestatie was breeder wtghedruckt, welke laetste attestatie de ouderlingen ende diakenen ondertekent hadden. Wiste vorder niet den ouderlinck voorsz., dat eenige lidmaten met de attestatie te onvreden waren, noch oock van eenige sonderlinge faute van dronckenschap aen hem, dan alleenlick dat hij wat lichtverdich was van spreken in woorden, daerin hij beterschap beloofft hadde, ende dat die wethouders, die alsoo t'onvreden waren tegen hem, gheen professie en waren doende der religie.

27.

De gedeputeerde des classis van der Goude afgevraegt zijnde, wat des classis meyninge was, andtworde, dat men de plaetse met eenen anderen dienaar versien sal ende dat nae inhoudt des accorts, ende dat gheenen anderen aldaer behoore ghestelt te worden sonder advijs des geheel classis achtervolgende de kerckenordeninge.

28.

[*Resolutie in de saecke tot Moordrecht.*] — Is geresolveert bij de vergaderinghe deses synodi, dat tot Moordrecht sullen gaen wt den classen Dort, Delft ende Rotterdam D CORPUTIUS, DONTECLOCK ende SWERINCHIUS om met de gerechten aldaer te spreken, de sake ist mogelijk te apposeren ende anders in de sake te besluyten, alsoo sij best sullen vinden tot stichtinge te behooren Ende sullen hiervan den classi van der Goude laten weeten, ende sal SWERINCHIUS hiervan de wtschrijvinge doen.

29.

[*Inspectores der classen.*] ²⁾ — Is verhaelt ende ondervraegt worden nopende de propositien in den classen, de onderschrijvinge der 37 artickelen ende der kerckenordeninge, item van de visitatie ende optekeninge der gedenekwerdichste geschiedenissen, gelijk in synodo nationali geordincert was. alsoock mede voor haere Majestejt ³⁾ ende zyn Excel-

¹⁾ »te bevoorden" H heeft »te bevoordenen", L en N hebben »te bevooren", M heeft voor deze woorden een plaats opengelaten. ²⁾ L en N hebben in margine »Propositien in de classen; onderschrijvinge der 37 art., item kerckenordeninge".

³⁾ »haere Majestejt" M heeft »haren magistraet".

lentie te bidden, of oock dese dingen gedaen worden, ende oft niet raedtsam was verder in elcken classe twee te stellen, die opsichte nemen sulx gedaen te worden tot op den naesten synode. Ende is goetgevonden, dat in elcken classe sal geordineert worden bij suffragie der classe eenen bequamen persoon, die de gedenckwerdichste geschiedenissen aentekene. Maer soveel aengaet de inspectie te nemen om die vordere dingen geeffectueert te worden, sullen doen: in den classe Gorehum JOANNES LEO ende WILHELMUS NIGER, in den classe van den Brijl NICLAES VAN DAM ende PETER HAESARDT ¹⁾, in den classe van Dort CORPUT ende JOANNES LEVINUS, in den classe van der Goude HENRICUS CAESARIUS ende THOMAS BRUSCHERUS ²⁾, in den classe van Rotterdam PETRUS CARPENTIER ende PETRUS CORNELII, in den classe van den Haghe PETER EVERARDT ende ALBERTUS VAN SCHOONHOVEN, in den classe van Delft REIJNERUS DONTECLOCK ende PETRUS LOWICK, in den classe van Hooch-Rijnlandt CHRISTIANUS WOUWERIUS ende WILHELMUS COMMANTIUS, ende in den classe van Leech-Rijnlandt FRANCISCUS PITEUS ende JOANNES NOBELIUS.

30.

[*Historiae.*] — Ende want SURIUS ende andere historias in den druck wtgheven, zijnde onwarachtich tot last der kercke ende policije, is goetgevonden, dat die van den synode wegen sullen last hebben daerop sullen letten, hoe dat dit gheweert soude mogen worden van de kercke, ende oft niet raedtsam en sij hiervan by de hooge overheijt te kennen te gheven ende te beletten ³⁾.

31.

[*Plaetse des synodi.*] — Soveel aengaet voortaan van de plaetse des synodi acht dese vergaderinge, dat men wel houden sal de synode ter plaetse, daer de meeste swaricheyt is, indien datter gheen ander beletselen en zijn, anders salt ter naester plaetse zijn ⁴⁾, ende dat men sal regardt nemen, waer dat de synode noch niet gehouden en is, om gelijkheijt te houden.

32.

[*Missive des classis van der Goude.*] — Is gebrocht tot den synode de missijve des classis van den Goude, aen den classe van Rotterdam geschreven ende bij al den dienaren des classis van der Goude weijnich wtgenomen ondertekent, haer beclagende dat andere classen senden 4

¹⁾ »Haesardt” H heeft »Hastert”. ²⁾ »Bruscherus” H en I hebben »Brusschenius” L heeft »Bruchenus”, M »Bruscherus” N »Bruschenus”. ³⁾ »ende te beletten” ontbr. in L en M. ⁴⁾ »anders — zijn” ontbr. in L.

personen tot den synode ende daerdoor soeckende de andere classen met stemmen te overwegen, ende alsoo een heijmelicke preeminentie, waervan de synode heeft goetgevonden de censure wt te stellen tot op de verhooringe der sake tot Mordrecht, ende dat men bij den classe van der Goude sal compareren.

33.

[*Van den effect der synoden.*] — Dat vorder geclaegt is worden van den cleijnen effect ende vrucht der sijnoden bij eenige etc., verclaert dese vergaderinge, dat se niet weijnich vruchte derselve synoden gespeurt en hebbe, ende bovendien dat de president VAN DER MILLE verclaert hadde, indien dat den dienaren ijct ontbrack, dat sij sulx souden komen te kennen gheven, ende tHof soude daerinne versien. Ende acht dese vergaderinge daeromme, dat men sal wel beter vruchten vernemen, so wanneer een ieglick in het sijne sal soecken alle gebreken hem voorvallende te beteren ende alle verhinderinge wech te nemen of ter plaetsen brengen, daert kan ende behoort gebetert te worden.

34.

[*Off de kercke by advys des classis eenen dienaer mach afstellen, die de magistraet wil houden.*] — Is gevraegt, of de kercke bij advijs des classis mach voortvaren int afstellen van eenen dienaar, wanneer de magistraet, doende gheen professie der religie, dien perfors wil houden. Vindet dese vergaderinge goet, dat men met vrientschap bij de magistraet sal handelen ende indien dat se haer niet en wil laten geseggen, dat men sal aenhouden aen den Provincialen Raedt of den hoogen overheden Ende indien datter eenige dienaren zijn, die haer hierteghen stellen, sullen die tot haer officie geredigeert worden bij den classe met hulpe der classe synodael, dewelcke des noodt zijnde wt andere classen eenige tot haer ter hulpe sullen mogen nemen.

35.

[*Eenderley formularen te houden.*] — Zijn de gedeputeerde vermaent bij haeren classen aen te houden, dat, achtervolgende den 52 artikkel synodi nationalis ¹⁾ om eenderleije formularen, daertoe by den synode voorsz. gestelt, te gebruicken ende niet nae te laten, daertoe oock de visitatores sullen last hebben opsicht te nemen.

36.

[*tGhebet Godt die onse Vader bist.*] — Soveel tghebedt: O Godt, die onse Vader bist, etc. aengaet acht dese vergaderinge op desen tselfde vrije

¹⁾ »synodi nationalis” H heeft »des nationalen synodi laetsleden”.

te staen te gebruicken of nae te laten, dewyle by den synode hiervan niet verclaert en is, tot op den naesten nationalen synode, last ghevende voort den *visitoribus* dieghene, die andere gesangen in der kerecke invoeren ofte gebruicken, te beletten.

37.

[*Tractaet de bonis ecclesiasticis.*] — Van het tractaet de bonis ecclesiasticis bij D. SARAVIAM sal men aen D. SARAVIAM schrijven, ende sullen hem de dienaren tot Leijden hiertoe oock vermanen ende bidden, dewijle tselfde in desen tijt nodich is. Ende sal schrijven scriba, tweck ghedaen is ¹⁾).

38.

[*Lasteringhen der secten.*] — tGhene is aengaende eenige lasteringen der secten ²⁾ teghen haere Majesteit ³⁾, de synode tot Dordrecht anno 74 ende voort teghen die van Geneven om de executie *SERVETI* willen, is raedtsam bevonden, dat men hen aenbiede, dat sij nemen richters van de justitie ende sulx staende houden, ende sullen de dienaren andtworden.

39.

[*HERMANNI HERBERTS saecke.*] — Wat vorder aengaet de sake *HERMANNI HERBERSZ*, daervan sommige dienaren in den classen hier ende daer hen laten duncken de handelinghe in *synodo nationali* met hem gehouden niet genoeghsam te zijn, dat oock tghene hem in *synodo nationali* belast was, bij hem niet geeffectueert en is, is goetgevonden, dat de synode sal schrijven aen D. SARAVIAM, *BASTINGIUM* ende *HELMICHIUM* om te vernemen, wat sij in dese sake na haeren last gedaen hebben, ende dat sij tghene in *synodo* gheordoneert is, binnen den tyt van drie maenden effectueren, wel toesiende dat die breeder ⁴⁾ verclaringhe claer ende conforme sij den worde *Godes*, anders sal de synode vorder hierinne moeten versien, hetsij wt den name des *synodi* opentlick zijn boeck te refutereren, ofte doen nae dat men sal kerklick sal bevinden te behooren. Ende om hem zijn erronee poincten toe te senden sal D. *DONTECLOCK BASTINGIO* ende *HELMICHIO* behulpsam zijn, ende sal schrijven ⁵⁾ scriba.

40.

[*Catechismus niet ghepredict ter Goude.*] — Nadien dat men oock verstaet den *Catechismus* van den kinderen ter Goude niet opgeseydt noch oock gepredict te worden bij den dienaren des woordts aldaer, gelijk in

¹⁾ »tweck ghedaen is" ontbr. in H. ²⁾ »secten" H heeft »dooperen". ³⁾ »haere Majesteit" M heeft »haren magistraet" ⁴⁾ »breeder" L heeft »broederen" M »broederlijke". ⁵⁾ »ende sal schrijven" ontbr. in H.

andere kercken geschiet, is geresolveert, dat men aen den kerckendienaren aldaer ¹⁾ sal schrijven, ende oock den visitoribus belasten, dat sulx gedaen werde om haer anderen kercken conforme te dragen, ende sal schrijven classis synodale.

41.

[*Luyden der clocken over de doode kinderen.*] — Vant luyden der clocken over den kinderen te begraven sal een ieglick zyn beste doen aen den wethouderen der plaetse, ende volgens dat de classe daerinne versie, bij meerdere overheden aenhoudende ²⁾.

42.

[*Catechismus op te segghen, daer men des Sondaechs niet en predickt.*] — In plaetsen daer men des namiddachs op de Sondagen niet en predict, opdat de leere des Catechismi niet tsamen ende al in verachtige en kome, sullen de kinderen wt den Catechismo des voormiddages voor de predicacie opseggen, ende die noch daertoe onbequaem zijn, dat die verhalen ende opseggen het Vader onse, tghelooove ende thien gheboden, waertoe de classen sullen arbeijden ende haere kercken vermanen.

43.

[*BULKIUS.*] — De sake HENRICI BULKII sullen vervorderen de classen, dien sulx in den synode nationale belast is. Ende sal hiervan Sorge dragen ende de wtschrijvinge doen de classe van Dort.

44.

[*Verseeckertheyt van de personen, die houwelycken.*] — Om verzeckertheyt te hebben van de persoonen, die haer ten houwelicke willen begheven, gekomen zijnde wt andere provincien, sal een ieglick dienaar zyn beste doen om goede kennisse derselve te hebben, soveel hem muegelicken is. Ende sal vorder hiervan de hooge overheijdt aengegeven worden om ordre te stellen. Sullen oock die persoonen, die haer ten houwelicke begheven willen, beijde voor den dienaren compareren achtervolgende de ordinancien van de pollicie by den heeren Staten.

45.

[*Ondertrouwe.*] — Van de ondertrouwe nae inhoudt des 52 ³⁾ artickels synodi Middelborgensis is geremitteert tot de saken van houwelic aen de hooge overheden te remonstreren, dewijle men bevindet, dat hierinne

¹⁾ »aldaer” H heeft »aldaer uyt den synode”. ²⁾ Hierop volgt nog in I: »om sulx te weren”. ³⁾ »52’ M heeft »42”.

verscheijdenheijt gebrueckt wert. Middelertijt sal men blijven by het gewoonlicke gebrueck, duslange gheobserveert tot de beste stichtinge.

46.

[*Augmentatie des stipendii.*] — Nadien dat Coolwick in de vergaderinge verclaert hadde zijne goetwillicheyt in de augmentatie des stipendii der dienaren ende dat hem goet beduncte int generael by den Staten aen te houden etc., heeft men eerst hiervan vernomen by den president VAN DER MYLE. Ende nadien men verstont, dat de H.H. Staten den 2 Septembris vergadert waren, zijn gedeputeert ARNOLDUS CORNELII, PETRUS EVERARDT, PETRUS CORNELII ende JOHAN VAN CAMPEN met brieven van credentie die sake te vervorderen. Ende hebben gerelateert, dat mijnheeren Staten hen tot andtworde gegheven hadden, dat sij, haddet mogelijk geweest, daerinne al souden verzien hebben, hen aenseggende, dat die dienaren hen ten minsten dit jaer van de augmentatie des stipendii souden verzekert houden, waervan die gesanten deses synodi haere Eed. bedaneten ende hebben voort aengehouden om continuatie van de augmentatie int generael. Twelck aengheven dat haere Eed. in deliberatie genomen hebben, verclarende niet te sullen scheijden, voor ende aleer dat in dese sake den dienaren aengaende ten minsten voor dit jaer ghedaen soude zijn, van alles goede hope ghevende etc. Nopende desen artikkel is ghedaen by den heeren Staten den 5 Septembris na inhoudt van de ordinance daervan zijnde, daervan men dient beghoert copie sal senden ¹⁾.

47.

[SYMON JANSZ.] -- SYMON JANSZ heeft versocht by den synode om bij den H.H. Staten gerecommandeert te zyn om onderstant te geerijgen tot behulp van zijn studie. Ende is goetgevonden, nadien hy langen tijt te voren in dienste ghewest is, dat men sal omhoren ²⁾ voor hem nae ³⁾ een beropinge, of dat hij met hulpe van PETER EEVERARDT zyn sake selfs bij den H.H. Staten sal mogen achtervolgen.

¹⁾ »etc. heeft men eerst — senden” H heeft in plaats hiervan: »is ghevraecht, off niet goet en ware te gaen by den president van der Myle om te vernemen, wat in dese ende andere saecken der kercken, hem aenghedient, ghedaen sy. Ende is sulcx goetgevonden ende syn daertoe ghedeputeert D. Corputius, Petrus Everart, ende Joannes Leo. Ende naerdien dat men verstont den 2 September, dat mynheeren Staten vergadert waren, ende men hope hadde van yedt goets uyt te richten, syn ghedeputeert ende uytghesonden aen mynheeren Staten in den Hage D. Arnoldus Cornelii, Petrus Everaert, Petrus Cornelii ende Johan van Campen met brieven van credentie, om dese saecke te vervorderen, waervan het rapport hiernaer art. 66 sal gestelt worden”. ²⁾ »omhoren” M heeft »aenhouden”. ³⁾ »nae” M heeft »om”.

[*Onordeningen ter Goude.*] — Is oock geproponeert den handel van der Goude int stuck van de opneminghe der lidmaten der ghemeynte int annoteren der kinderen, die ten doope gebrocht werden, als vorder int aentekenen der houwelicken, leere des Catechismi, confirmatie der ouderlingen ende diaconen ¹⁾, nalatinge der kerkclieke vergaderingen, afweringe der armen, die met attestatie komen, gebrueck des boecks HERMANNI HERBERS etc. ²⁾. Van dewelcke saken TIJLMANNUS CUPUS, gedeputeerde des classis van der Goude, gevraegt zynde, heeft hem beswaert gevonden ende begheerde niet in deser sake te verandtworden ³⁾, niet begherende zijn medebroeders te beschuldigen, ende vorder dat de sake bij hem ende anderen dienaren ⁴⁾ in cleijnen getalle in den classe niet en konde geremedieert worden. Ende is geresolveert dese sake op te leggen den gedeputeerden in der sake tot Moordrecht om die te verhandelen. Hetsij dat de classe sulx vereijsche of anderssins, sullen sij evenwel haeren last achtervolgen. De credentie sal schrijven NICLAES VAN DAM.

[*Particuliere questien synodi nationalis.*] — Overmits dat oock die particuliere questien des nationalen synodi in sGravenhaghe in dese vergaderinge gerequireert worden, ende dat WERNERUS HELMICHUS scriba geweest is desselven synodi, is raedtsam gevonden aen hem te schrijven om dieselve herwarts te senden, et scribet scriba synodi.

[*JACOBUS LOEFF.*] — Belangende JACOBUM LOEF, dienaar tot Symonshaven, die dor ouderdom ende anderssins onbequaem is om langer den dienst des woorts Gods te bedienen, is geachtet bij den synode, dat de classe, daeronder hij sorteert, sal haer officie aen hem doen, ende indien hij alsdan onbequaem sal zijn ⁵⁾, ende hij een conventuale ghewest is eertijts, dat hij met hulpe zyns classis om alimentatie by den H.H. Staten aenhoude.

[*CASPAR VENRAET.*] — CASPAR VENRAEDT, alsoo hij eertijts hondert gul-

¹⁾ »confirmatie — diaconen» ontbr. in I. ²⁾ »etc.» H heeft »ende dat Everardus gepoocht heeft; alsoo men seydt ende bevonden werdt, uyt den classe van Leyden te trecken dry dienaren ende die te brenghen in den classe van der Goude sonder des classis weten». ³⁾ »ende begheerde — verandtworden» ontbr. in I. ⁴⁾ »dienaren» ontbr. in I. ⁵⁾ »zijn» H heeft »syn tot den dienst des woorts».

den bij den H.H. Staten gegrepen heeft, mits dat hij wt den lande ver-
trecken soude, ende na desen evenwel gebleven is ende, daer hij by den
classe van der Goude van zijnen dienste was afgestelt, wederom tot
Meerkkercke in dienste des woorts onordentelicken gekomen is, ende nu
bij den classe van Gorchum van den dienst tot Meerkkerck verlaten, ver-
soeekt daerom wederom te mogen hebben in zijnen ouderdom onderhoudt
bij den Staten; acht de synode, indien hij ijert vorder by den H.H. Sta-
ten kan gecrijgen, dat hij selfs daerom sal mogen aenhouden ende hem
by PETRUM EEVERARDT adresseren.

52.

[HUGO DIRCXSZ ende MERTEN JANSZ.] -- HUGO DIRCXSZ, dienaar tot Blees-
wick, alsoo hij bij den classe van Schielandt van zijnen dienst aldaer
was verlaten ende gesteditueert om leere ende wandels wille, ende ver-
sochte bij den synode gerecommandeert te zyn, dewyle hij onbequaem
was van wegen zyn memorie tot den dienste, ende is geremitteert aen
zynen classe. Desgelijcken eenen MARTEN JANS ¹⁾ is gerenvoieert aen
zijnen classe om met hem nae conscientie te handelen.

53.

[*Beruchtichde van bloetschande ende by der justitie losgelaten.*] — Be-
langende eenen persoon van bloetschande beruchtiget ende daerom ge-
vangen zijnde, wederom losgelaten, is gevraegt, wat met sulck eenen te
doen sij om hem wederom tot den nachtmaal toe te laten. Is geresol-
veert, dat nadien veel geruchts van hem ghewest is, hij bescheijdt sal
brengen van de justitie hem bij deselve gheabsolveert te zijn. Ende men
sal hem op zijn conscientie van dese sake vermanen ende den Heere be-
velen ende hiervan volgens opt stichtelickste der ghemeynte te kennen
te gheven.

54.

[*Beruchtichde met syns wijffs nichte.*] — Berorende vorder een persoon,
die met zijn wijffs nichte beruchtiget is ende heeft hiervan vant stathuijs
laten publiceren tot zijner purge, ende niemant gekomen en is om hem
te beschuldigen, bekennende nochtans dat die voorsz. nichte in absentie
zyns wijffs op zyn bedde met hem gelegen hebbe om zijns crancken kindts
willen, acht de synode, dat denselven persoon der kercke behoort te
voldoen.

¹⁾ Tusschen »Marten Jans» en »is» heeft H nog »oock onbequaem om ouder-
dom ende onwetentheydts halven».

[CASPAR COOLHAES.] — Is mede verhaelt in den synode van CASPAR COOLHASE, alsdat hij wederom gepredict hadde. Ende is voorghelesen die schultbekenninge desselven ende voort wat met hem in den nationalen synode verhandelt is worden ende bevonden ¹⁾, dat hij met zyn schultbekenninge als lidmate der ghemeente soude ontfangen worden tot den aventmale, maer belangende zijnen dienst, dat hij een half jaer ad lectiones theologicas in de universiteit gaen soude ende indien hij daernaer beropinge soude crijghen, dat men met hem handelen sal nae wtwijzen van de alghemeijne kerckenordeninge, in synodo nationali in sGravenhaghe beslooten, wtghenomen dat hy oock gehouden sal zyn goede attestatie aengaende zijn leere van de professours aldaer te vertoonen Ende is geresolveert, nadien dat dese sake noch in den keerckenraedt noch in den classe van Hooch-Rhijnlandt verhandelt en was, dat de classe haer behoorlicke officie hierinne doen sal, ende indien dat ijet verder te doen is, dat se alsdan haer adressere aen den classe synodal ²⁾.

[*Catechismus CANISI geleert.*] — Alsoo men oock verstont, dat WILHELMUS ASSENDELFT binnen Leijden leerde den catechismum PETRI CANISI, ende datter noch andere zyn in andere plaetsen, die tselfde doen, is den synode verclaert worden, hoe dat den president ende raden van den Provincialen Rade ³⁾ van Hollandt den dienaren ⁴⁾, vergadert zynde in den Haghe omtrent voor Pinxteren van desen jare, dattet ⁵⁾ Hof begheert hant te houden ⁶⁾ aen de kerckenordeninge. Ende waer de dienaren bij haerselven ende by den overheden niet en konden wtrichten, dat sij den president ende raden tselfde te kennen gheven ende sullen dieselfde daerinne versien ende hanthouden ⁷⁾.

[PETRUS HACKIUS.] — Is oock te kennen gegheven, hoe dat PETRUS HACKIUS, gesuspendeert zynde van sijnen dienste, alle goede vermaninge des kerckenraedts ende des classis tot Leyden, voort alle goede discipline ende kerckenordeninge verachtet, lastert ende scheldet sowel met woorden als met der daet, ende bovendien noch boven de suspensie gepredict heeft ende zijn kindt tot Wassenar laten doopen. Sal de classe

¹⁾ »wat met hem — bevonden” ontbr. in I. ²⁾ »synodal” H heeft »die van weghe des synodi hertoe sal ghedeputeert worden”. ³⁾ »Rade” L en M hebben »Hoove”. ⁴⁾ »den dienaren” ontbr. in H. ⁵⁾ »dattet” I, L en N hebben »verclaert hadden, dattet”. ⁶⁾ »dattet — houden” M heeft »hadden beloofft, dat het Hoff soude hand houden”. ⁷⁾ »ende hanthouden” ontbr. in M.

na de mejninge des synodi ende kerckenordeninge voortaan haer devoor doen, ende des noodich zijnde te hulpe nemen de classe, die van den synode daertoe gheordoneert sal zijn.

58.

[*Classe van Leyden in twee classen by provisie ghedeelt*] — Is mede te kennen gegheven van de scheydinge des classis van Leijden in Hooge ende Leech Rijnlandt, by de classe voorsz. ghedaen, ende hoe dat EVERARDUS BOMELIUS, dienaar ter Goude, wt den name des classis van der Goude aen den classe van Leijden geschreven hadde (welcken brief ghelesen wert) begherende, dat de dienaren ende kercken tot Waddinxveen, Reewick ende Buscop souden mogen komen onder de classe van der Goude etc, waervan verclaert is opt aenhouden des synodi by den gedeputeerden desselven classis, dat de classe daarvan niet en weet, maer dat veelmeer de classe daerteghen gewest sy. Ende is geresolveert, dat de synode tevreden is, dat dese scheijdinge geschieden sal bij provisie den tijt van een jaer om te versoecken sonder prejuditie des synodi, mits dat JOHANNES NOBELIUS, dienaar tot Coudekercke (waervan D. PLATEVOET, dienaar tot Leijden, verclaerde hem ghenen last te hebben) bijgevoegt sal worden den kercken van Leege Rhijnlandt. Ende sullen sorteren onder Leege Rynlandt dese kercken: Alphen, Japswou, Homade, Leemuynen, der Aer, Rynsaterwou, Nieuweveen, Sevenhoven, Swamerdam, Arlanderveen, Niccop, Norden, Calslaken, Coudekerck, Buscop, Waddinxveen ende Reewick; ende onder Hooch Rhijnlandt sullen sorteren de kercken tot Leijden, Reijnsborch, Haesserswou, Benthusen, Voorschoten, Catwick, Nortwick, Sassem, Voorhout, Lis, Hellegom, Wermont, Soterwou; mits dat elck int syne evenwel alle nersticheyt sal aenwenden in tghene by hen te doen is, ende gewogen ¹⁾ zijn ghelijck andere classen haere onkosten te dragen. Ende indien dat bevonden sal worden dese scheijdinge niet stichtelick noch profijtelick te wesen, sal in den synode naestkomende hierinne versien mogen worden, nadat men sal bevinden nutte ende noodich te zyn, alsoock van JOANNE NOBELIO ende de kercke tot Coudekerck, nu den kercken van Leech Rynlandt bijgevoegt

59.

[*Questie van licenten.*] — Alsoo in der stadt van Bommel questie gevallen is onder den lidmaten der ghemeynte van de licenten ende ²⁾ overtwivoren van eenige coopmanschappen ende waren ³⁾, bij mynheeren

¹⁾ »gewogen» I en M hebben »gehouden». ²⁾ »quaestie — ende» H heeft »onder de borgherye, daeronder eenighe syn gheweest van der kercken, ten beyden syden questie gevallen is». ³⁾ »ende waren» ontbr. in L en N.

Staten toegelaten ¹⁾, volgende de lysten daerof gemaect; de eene parthije sustinerende, dat sulx wel mochte geschijeden, mits de overheijt sulx goetvindet ende oock tot des landts oorbar noodich achtet, ende dat sij haer daerinne niet en konden vergrijpen, dewijle dat sij de lijste waren volgende; de andere parthije daerenteghen sustinerende, dat sulx zeer schadelick was ende dat sij haer wel verzekert hielden, wanneer de heeren Staten die gelegentheyt des viandts wisten, dat sij selfs souden verstaen tselfde tot schade des landts te strecken, ende of men wilde seggen, dat sulx als een nootwendich quaet soude moeten geschieden ende om een beter soude moten toegelaten worden, so was haere mejninge, dat tselfde eenen christen niet vrije en stont ende dat hij hem dies behoorde te onthouden, want niemandt met het consent der overheijdt, twelck sij tot licente gegheven hebben, daertoe gedwongen wert; soo ist geschiet, dat den kerckenraedt van Bomel, over dese sake beswaert zijnde om den lidtmaten der kereke te raden, dewijle dattet aventmal des Heeren hierom stillestont, in aller stilheijt hebben tsamengeropen haeren classen ende hebben met denselven raet ghenomen, welcke parthye in dese sake recht hadde. De classe in eenvoud de sake overwegende, heeft gheoordelt te verstaen, dattet eenen christen niet toegelaten en sij suleke koopmanschap ende wtvoringe te doen, houdende dattet strijt met der natuire, dewelcke leert, dat men den viant niet en behoort te stercken teghen die men behoort voor te staen, oock mede dat Godes heijlige name daermede staet verkortet te worden wanneer den viant, in zijner grooter noodt gesterckt zijnde, met groter cracht ende geweld het evangelium sal vervolgen. Ende meynden daerenboven, dat wel eenige exempelen in der h. schriftuire souden zyn te vinden, by dewelcke bewesen mochte worden, dattet niet gheoorloft en is, maar niettemin de sake vindende van grooten gewichte en hebben eijndelick niet kunnen resolveren, maer hebben de sake gestelt aen den synode particulier, op desen vergadert binnen Delft. Soo ist dat de dienaren deser vergaderinge dese sake van hoogen gewichte bevinden ende en kunnen daeromme ditmael oock volcomelicken niet resolveeren. Maer overmits dat dese questie soveel onruste bij hooge ende leeghe in den lande causeert ende dat de luiden hierinne malcandren so qualick kunnen verstaen ende de predicanten aen de eene ende aen de andere sijde van wegen deser sake beschuldiget werden, heeft de synode hooch nodich geachtet, dat men dese sake opt allereerste ²⁾ aen den Staten Generael ende Particulier ende daer men eenige wtkomste soude mogen vinden, sal remonstreren, opdat men dor overweginge

¹⁾ »toegelaten» H heeft »toeghelaten op licenten». ²⁾ »allereerste» L heeft »alderernste ende aldereerste».

der saken moge weeten, wat men schuldich is te besluyten om de lieden in hare consciencien te onderrichten. Daerentuschen sullen alle predi- canten wel doen ende eenen ieglicken vermanen hen hierinne met stil- heijt te dragen, dat sij haren naesten niet ontstichten.

60.

[*Swaricheden pro memorie gheconcipteert voor de ghedeputeerde deses synodi by den overheden te vervorderen.*] — Zijn verder gestelt ende pro memorie geconcipteert zekere swaricheden van de bevestinge der kercken- ordeninge ende onderhoudinge derselven, van de academie tot Leyden, van de schoolen ende schoolordeninge, van den druck ende verkopen van allerleije boecken ¹⁾, van de gelijkheijt van feestdaghen, vast ende bidtdaghen, wtschrijven ende onderhouden derselve, van de sake der kereke tot Woorden, van de veelvoudige swaricheden in houwelixsaken ende om houwelicxrichters te stellen ende voort van andere saken den houwelicke aengaende, als de ondertrouwe ende dergelycken, daarvan in de placaten nijet gedecideert en is, item van de reparatien der tempe- len, van de rekeningen ende bedieningen der armengoeden, middelen tot de onkosten der synoden, remedie van de sonden, die in den landen omgaen, strijdende teghen de heijlige gheboden Godes, van dat de offi- cieren gheen achtinge nemen op goede ordeningen, van de augmentatie des stipendii der dienaren, van de alimentatie der weduwen ende der oude dienaren, onbequaem zynde tot den dienste, van de superstition des pausdoms, eeden by mannewaerheijt, vrijheijt der dootslageren ende dergelijcken, welcke swaricheden den gedeputeerden in handen gestelt zyn te vervorderen, mits dat de classe elek int haere letten op die gebreken, die notoor zijn, ende so noch eenige vordere zyn, hen aen te wijsen ende toe te schrijven.

61.

[*De weduwe ARNOLDI EMBRICENSIS van haren achterwesen.*] — De weduwe ARNOLDI EMBRICENSIS heeft geschreven aen de vergaderinge des synodi van haere achterwesen van wegen haers mans dienste ende oock aen HIERONIMO HORTENSIO. Ende is last gegheven den classen van den Haghe met HORTENSIO te handelen ende den classi van Gorchum te handelen met den schoutet tot Leerdam om na de sake te vernemen ende doen na behooren, ghelijck oock deselve classe doen sal aen het vrouken van Buijren in de sake des onderhouts der dienaren, onder hare jurisdictie resorterende.

¹⁾ »boecken” H heeft »quade boecken”.

[*Syn Excellentie toe te spreeken.*] — Is gevraegt, wat te doen sij opt schrijven van zyn Excellentie den grave van LEICESTER, ghedaen aen den dienaren in Zuijthollandt, aenbiedende hen' zyn goede ¹⁾ faueur ende hulpe, ende is goetgevonden, dat eenige sullen gedeputeert worden wt dese vergaderinge, die met die van Noorthollant zyn Excellentie saluterende ende dancken ende voorts bidden, dat zyn Excellentie ghe-lieve oock haere Majesteyt van weghen der dienaren te bedancken, aenbiedende den bereyden goetwilligen dienst ende gehoorsamheyt der dienaren aen zyn Excellentie ende voornaemlick aen haere Majesteyt neffens haeren ghebden tot Godt voor deselve te presenteren, biddende zyn Excellentie die kercken van Zuythollant als oock int ghemeyn in dese gheunieerde Nederlantsche provincien gerecommandeert te willen houden.

[*Handelinghe, ghedaen by seeckere dienaren, verschreven by mynheeren Staten.*] — Zijn volgens voorghelesen ende gerapporteert tot den synode de handelinghe, gedaen by zekere dienaren nopende het schrijven eens briefs bij advys van mijnheeren Staten aen haere Majesteyt ende aen zyn Excellentie, waerop de dienaren van Zuijthollant, als voorsz. is, antworde ontfangen hadden, mitsgaders de handelingen, ghedaen by den dienaren van Zuijt ende Noorthollant bij mijnheeren Staten in den Haghe omtrent in Majjo voor Pinxteren vorschreven, metsgaders de handelinghe der gedeputeerden derselven, met dewelcke dese synode haer welgecon-tenteert gehouden heeft.

[*Ghedeputeerde deses synodi ende die hen bygevoecht syn.*] — Ende want verclaert is worden, hoe dat de particuliere synode van Noorthollandt verordineert hadde de kercken tot Haerlem ende Alemar om tghene van haerentwegen bij zyn Excellentie ende den Staten te doene was, twee wt den haeren te committeeren om tselfde te vervorderen, mits hen oversendende haere gravamina etc., heeft oock dese synode goet ende noodich geacht niet alleen in zekere swaricheden maer oock in die dingen, die voorvallen ende noodich zijn met der haeste ghedaen te worden, te deputeeren eenighe, die ofte alleen int haere ofte hen bijgevoegt bij die gedeputeerde van Noorthollant, die de voorvallende swaricheden sullen last hebben te verrichten. Ende zyn daertoe verkoren D. ARNOL-

¹⁾ »goede" L en N hebben »genaede".

DUS CORNELII ende HENRICUS CORPUTIUS, denwelcken die poincten ende swaricheden, die men sal vinden ofte noodich te zyn souden mogen bevonden worden, in handen sullen gestelt zyn om die te expedieren, daert sal noodich zyn ende behooren, mits dat hen tot haere hulpe ende om haer met denselven te beraden zyn bijgevoegt wt den classe van den Haghe: LIBERTUS FRAXINUS ¹⁾, wt den classe van Leyden: MATTHEUS PLATEVOET, wt den classe van Rotterdam: CASPARUS SWERINCHIUSIUS, wt den classe van den Brijl: NICLAES VAN DAM ²⁾, wt den classe van Gorchum: JOANNES LEO, wt den classe van der Goude: HENRICUS CAESARIUS, ende wt den classe van Leech-Rhynlandt JOANNES NOBELIUS, die sij sullen mogen beschrijven ende ontbieden ofte die naestghesetene ofte die al te samen, nadat sy den noodt sullen bevinden te vereijschen, ende van haere handelingen tot den naestvolgende synoden te rapporteeren ³⁾.

65.

[*Saecken te dirigeren aen den president.*] — Is bij desen oock te kennen gegheven, indien dat bij eenighen, onder desen synode resorterende, politijcke onordeningen, dienende tot quetsinge der eere Godes, ghemeijne eerbarheijt ende stichtinge, bevonden worden, om daerinne geremedieert te worden ⁴⁾ haere overheden int particulier met vrientschap te versoecken, ende indien dat sulx niet en helpt, het begheeren te zyn des praesidenten ende der provinciale raden hen sulx te kennen te gheven, ende sullen haere Eedl. daerinne versien ende remedieeren.

66 ⁵⁾.

[*Saecke EVERHARDI BLOCKHOVEN ende des kerckenraets van Hoesden.*] — Dewijle dat oock voorghekomen was desen synode die sake differentiael tusschen GERHARDUM BLOCKHOVEN, predicant tot Hoesden, ende den

¹⁾ »wt — Fraxinus” ontbr. in L en N. ²⁾ »wt den classe v. d. Brijl — van Dam” ontbr. in L en N. ³⁾ »rapporteeren” L heeft »vernemen ende rapport doen”.

⁴⁾ »om — worden” ontbr. in M. ⁵⁾ Dit art. is in H art. 67, omdat daar een art. 66, dat in al de andere codd. ontbreekt, voorkomt van den volgenden inhoud: »*Augmentatie des stipendii ten minsten voor een jaer.* — Hebben gerelateert die ghesanten des particularen synodi, art. 46 in desen geroert, ende hebben verclaert, dat nadien sy by mynheeren Staten verhoort waren, ter andtwoorde ghecreghen hadden, dat mynheeren Staten, hadde het moghelycken gheweest, daerinne souden versien hebben, hen aenseghende, dat die dienaren hen ten minsten dit jaer van de augmentatie des stipendii souden verseeckert houden, waervan de ghesanten deses synodi hare E. bedanckten, ende hebben voort aenghehouden om continuatie der augmentatie voortaan int generael, twelek aennemen dat hare E. in deliberatie ghenomen hebben, verclarende niet te sullen scheyden, voor ende aler dat in dese saecke, den dienaren aengaende, ghedaen, ten minsten voor dit jaer, soude syn, van alles goede hope ghevende etc.” Vgl. hierbij art. 46, noot 1.

kerckenraedt aldaer, heeft dese vergaderinge die sake overleggende aen wedersijden, naedat sij by zeker bewijs ende mondelinge verhoringe verstaen heeft, gesententieert ¹⁾ dat GERHARDUS BLOCKHOVEN van den dienste tot Hoesden sal verlaten zyn ende hem van predicken aldaer ende andere plaetsen onthouden, totdat die restende verschillige saken, die de synode in surchanse gestelt heeft, naerder voor den gedeputeerden derselve sullen afgehandelt zyn nae inhoudt van breedere acten, hiervan zijnde besonder geschreeven. Ende is raedtsam bevonden midlertijt, dat aen HENRICUM VELLEMIUM, dienaar des woordts Gods tot Gorchum, sal geschreven ²⁾ worden, naestkomende Sondach tot Hoesden te predicken ende voort in de sake aldaer tbeste te doen, twelck geschiet is.

67. ³⁾

[*Uytschryvinghe des naesten synodi particularis.*] — Die wtschrijvinge des naesten particularen synodi sal doen ende last hebben die kercke ende classe van den Haghe, dewelcke oock sal opsichte nemen ende remedieren die dingen, daerin de andere classen niet en doen of kunnen doen.

[*Censura ende de acten ghelesen.*] — Censura ⁴⁾ morum is gehouden ende dese acten, voorghelosen zijnde, zyn geaprobeert ende den Heere gedanckt.

68. ⁵⁾

[*Bestuydt.*] — Ende nadien dat die vergaderinge deses sijnodi, dienaren des woorts Gods ende ouderlingen, des avents met malcandren waren etende, hebben mijnheeren van Delft haer vereert met ses stadtkannen wijns, ⁶⁾ waervan ⁷⁾ die vergaderinge gesonden heeft zekere dienaren wt het midden van haer ende hebben mynheeren hoochlick bedanckt ende hebben volgens aen malcandren een vrientlick afgescheydt ghenomen,

¹⁾ »gesententieert” L heeft »gepresenteert”. ²⁾ »geschreven” H heeft »gheschreven ende hem belastet”. ³⁾ »67” H heeft »68”. ⁴⁾ »Censura”. Hier begint in L art. 68. ⁵⁾ In plaats van dit art. 68 heeft H het volgende (dat daar met hetgeen hier onder art. 67 voorkomt één art. uitmaakt): »*Bestuydt. Ende naerdien dat de vergaderinghe deses synodi gheeyndiget was, heeft de vergaderinghe aen mynheeren de magistraet van Delft ghesonden, derselve bedanckende, dat se deser vergaderinghe plaetse verleent hadde dese vergaderinghe te houden ende haer van de saecken der kercken in desen gheroert te bespreecken. Ende naerdien die dienaren ende ouderlinghen deser vergaderinghe waren by malcanderen des avonds den tweeden Septembris, vriendelyck met malcanderen het avondteten houdende, hebben mynheeren van Delft voorsz. de vergaderinghe midts sendende de ses stadts kannen wyns vereert, ende syn alsoo volghens die dienaren ende ouderlinghen voorsz, aen malcanderen oorloff nemende, ghescheyden. Aldus ghedaen ende gheeyndighet binnen Delft desen 3en Septembris anno 1587”* ⁶⁾ »stadtkannen wijns” L heeft »kannen stadtswijn”. ⁷⁾ »waervan” M heeft »waerom”.

malcandren den Heere bevelende. Aldus ghedaen tot Delft den 3 Septembris anno 1587.

Onderstondt
HENRICUS CORPUTIUS ¹⁾ ende
CASPAR SWERINCHUSIUS ²⁾.

Copie.

De Staten van Hollandt, aenmerkende het ernstich vervolch van weghen den predicanten ten platten lande binnen desen quartiere van Suydthollandt ghedaen, ten eynde haerlyuden jaerlyckxsche incomsten ende stipendium elcx, over vele jaren toeghevoecht tot **HCXL** ponden van **XL** grooten sjaers, ten tyde als alsulcke dierte in den lande niet en was als daernaer is gheresen, soude moghen worden verhooght, sulcx dat deselfde dienaren daerop souden moghen leven sonder verder in verloop van schulden te moeten vallen ofte den Staten om eenighe voordere extraordinarissche subsidie molesteren; hebben de Staten nietteghenstaende de groote belastinghe van den lande ende oock van den comptoire, daeruyt de verhooginghe ghedaen ende vervallen sullen moeten werden, omme voor teerste te verhoeden het voorder vervolch ten platten lande voornoemt, verclaert, gheconsenteert ende gheordonneert, verclaren, consenteren ende ordonneren by desen, dat de ontfangher **CORNELIS VAN COOLWYCK** tot behoeff van allen den predicanten, ten platten lande gheseten ende onder synen ontfanck begrepen, voor den teghenwoordighen loopenden jare 1587 sal betalinghe doen, in de plaetse van de voornoemde **HCXL** £, ter somme van **HC** £ van **XL** grooten, waertoe oock behoorlycke ordonnantie verleent sal worden, uytgesondert den predicanten, die binnen desen jare 87 extraordinarie subsidie tot **XL** ghelycke £ is geaccordeert, die hen daermede sullen laten ghenoeghen. Ende sooverre eenighe dienaren min extraordinarie binnen desen jare souden ontfanghen hebben, sal tselfde by den voornoemden ontfangher worden ghesuppleeert ter voorsz. somme van **XL** £ toe, ten eynde alle den dienaren ten platten lande als vooren tot ghelycke somme elcx verhooghinghe ghedaen mach worden, waertoe mede behoorlycke ordonnantie verleent sal worden Gheschreven in den Haghe den 5en Septembris anno 1587. Ende was onderteeckent

¹⁾ »Henricus Corputius» H heeft »Heyndrick van Corput, predicant des h. evangelii tot Dordrecht, tot beleydinghe deser vergaderinghe gheordonneert synde.»

²⁾ »Caspar Swerinchusius» H heeft »Caspar Swerinekhuisius, minister ecclesiae Roterodami, bij de vergaderinghe gheordonneert de verhandelde saecken op te teekenen».

JOHAN PAULI, ADRIAEN VAN BERCKENROE, D. JANSZ JONCK. Noch leggher
stondt: ter ordonnantie van de heeren Staten, ende ondergheteekent DE
RECHTERE etc.